

NEMATOMA ERDVIŲ ARCHITEKTŪRA

Prieš dešimtmetį ar kiek daugiau architektai prakalbo apie dideles kvapo ir architektūros sąjungos perspektyvas. Pradėjo rasti nematomos architektūros meno objektų, instaliacijų, parodų. Garsus architektūros istorikas Josephas Rykweras, analizuodamas Graikijos pastatus, ypač sakralinius, atkreipė dėmesį į kvapus: „Kas, pavyzdžiui, vykdavo ant altoriaus? Čia aukai buvo skerdžiamos karvės, jaučiai ir kiti gyvuliai. Taigi visur tvyrojo kraujas ir smarvė... Mes nepagalvojame apie tai, bet kvapai yra svarbi pastato suvokimo dalis.“

Architektai iškėlė klausimą – kodėl kvapas nėra įtrauktas kaip sudedamoji dalis į erdvių dizainą ir architektūrą? Kodėl olfaktorija neplėtojama už kvepalų, smilkalų, kvapiųjų žvakių ar oro gaiviklių – stereotipinių parfumerijos ir chemijos pramonės gaminių – ribų? Kvapas vis dar nėra erdvės koncepcijos dalis – jis vis dar paliktas neišmoningai kiekvieno kūrybai.

- Tad kokia toji olfaktorinės erdvės architektūra?

- Keliaudami istoriškai ir geografiškai, randame erdves, prasmingai susijusias su kvapu, oru, uosle. Ši kelionė akivaizdžiai rodo, kad egzistuoja daug vietų, kurias daug geriau suvoktume pažadinę jose nematomą kvapo pėdsaką, pripildę jas kažkada sklidusių kvapų: smilkalų dūmai ant Babilono zikuratų, Egipto šventyklos, antikos kilmingųjų namai, šafranu nubarstytas Atėnų amfiteatras, svečiai, užpilti rožių žiedlapiais ar aplaistyti rožių lietuimi Romos patricijų buveinėse, Paryžiaus katakombos, kalnų vienuolynai Armėnijoje, gėlių girliandos ir smilkalų kūgeliai Persepolyje, persų ir arabų hamamai su rožių ir apelsinų vandens baseiniais, olandų odos dirbtuvės ar Austrijos sidabro liejyklos – senasis pasaulis atgytų gražinus erdvėms jų kvapą...

Visokeriopai pritariu tiems kvapų tyrinėtojams, kurie teigia, kad nevertėtų apsiriboti vien tik maloniais kvapais. Olfaktorinė erdvė susideda iš didžiulės puokštės įvairiausių kvapų. Kuo daugiau jų – nuo bjauriausio dvoko iki maloniausių aromatų – gebėsime apglėbti, tuo daugiau apčiuopsime kvapų ir erdvių sąsają.

Erdvės ir kvapo santykiui įtakos turi daug kvapų: medžiagų, iš kurių sukurta erdvė, kvapai, įrenginių ir baldų kvapai, veiklos, kuri vyksta toje erdvėje ir laike, kvapai. Nematoma, bet užuodžiama konkrečios erdvės kvapo architektūra priklauso ir nuo pastato orientacijos, oro drėgmės, ir nuo paties kvapo stabilumo, dinamiškumo, koncentracijos, trukmės ir, be abejo, prigimties. Apibendrinant galima tarti, kad nematoma architektūra yra labai kompleksiška, sudaryta iš daugybės sunkiai suskaičiuojamų elementų.

Jeigu pasidomėtume, regis, tokia išoriškai skirtinga kvapų kūrėjų ir architektų veikla, atrastume, kad ji vis dėlto yra neįtikėtinai panaši. Tiek vieni, tiek kiti profesionalai kalba beveik ta pačia erdvę aprašančia kalba. Tačiau... deja...

Priežastys, kodėl iš erdvės išnyko kvapas?

Nuo ko pradėti? Pirmiausia konstatuokime, kad erdvės, kurias lankome ar kuriose gyvename, kvapia. Nors kvapo ir nematome, jis vis dėlto yra pojūčiais apčiuopiama ir materialu substancija, nuo kurios prasmingo ir tiesioginio poveikio priklauso tai, kaip mes suvokiame erdvę.

Nors vyrauja stereotipinis įsitikinimas, kad olfaktorija yra labiausiai svetima ir pašalinė sritis, formuojant erdves, dėmesingai ir sąžiningai tyrinėdami pažintinius, perceptyvinius, kultūrinius, socialinius, architektūrinius ir antropologinius reiškinius, turime pripažinti, kad kvapai yra ne tik neatskiriami nuo vietos, bet neretai yra ir esminiai, o kartais net vieninteliai kriterijai, padedantys ją apibrėžti. (Mokyklos valgykla, tualetas, sporto salė, traukinių stotis...)

XX a. viduryje garsūs architektai pradėjo raginti kreipti kiek įmanoma daugiau dėmesio į nevizualius mūsų aplinkos aspektus – kaip tik tuo metu, kai modernizmas buvo pasiekęs vizualizacijos apogėjų ir iššlavęs visus kitus stimulus iš žmogaus aplinkos tiek, kad, rodėsi, nebėliko ko pripildyti ausų, burnos, odos porų ir nosies...

Bet grįžkime prie kvapų. Esama įvairių priežasčių, kodėl iš architektūrinių erdvių pradingo kvapas.

Patį paprasčiausia – kvapas yra nematomas ir jį sunku pavaizduoti vizualiomis dizaino ar architektūros priemonėmis. Tam, kad būtų priimtas, apčiuoptas, nematomumas turi išrasti kokią nors mediją, suformuluoti naują ekspresyvią kalbą, tapti aiškūs ir akivaizdūs. Kitais žodžiais tariant, padaryti save matomą, nes rizikuoja būti užmirštas ar iš viso nepastebėtas. Kaip, pavyzdžiui, gali būti paprasčiausiai nepastebėta prasminga tyla...

Kvapas nėra lengvai valdomas. Jis itin plastiškas ir nepastovus, sklindantis jam patogiomis trajektorijomis, todėl nepasiduoda konstruktyviam dizainerio troškimui „suvaldyti“ erdvę.

Dar viena priežastis – tai itin intymus kvapo, emocijų ir prisiminimų ryšys. Kvapas yra ypač stiprus tarpininkas, galintis išjudinti galias ir kartais nevaldomas emocijas. Kvapas yra galingas atminties variklis. Jis giliai prasismelkia į mūsų prisiminimų podėlius, prišaukia seniai ten padėtas emocijas ir su didžiule jėga sugražina kažkada patirtą džiaugsmą ar skausmą, iš naujo sujaukdamas mūsų jausmus.

Kaip opozicija tokiai sudėtingai emociškai pripildytai erdvei XX a. buvo sukurta „balta erdvė“, kuri, regis, tobulai įkūnijo siekį parodyti, kad egzistuoja „švari“ erdvė – visų pirma, kad joje nėra jokių kvapų. Štai tokį baltą stačiakampį simbolį ar pavidalą modernioje pasaulėžiūroje yra įgavęs kvapo „nebuvimas“.

Dar viena priežastis – tai pats uoslės pojūtis. Jis yra itin neapčiuopiamas tarsi nematerialus, tik akimirka sugaunantis trapią, dinamišką akimirka, gal kiek panašią į garsų ar šviesos kitimus, kuriuos užfiksuoja ausis ir akis. Tas nematerialumas ir efemerškumas taip pat yra nepavaldūs vakarietiški dizaino kultūrai, akcentuojančiai stabilius daiktus, suvokiamus regėjimu, gal dar šiek tiek klausa ir lytėjimu. Tačiau būtent dėl skaidrumo ir nematerialumo uoslės pojūtis yra giliai įsišaknijęs Rytų kultūrose.

Kvapų kultūros istorijos gražinimas į architektūrą iš karto verstų pripažinti ne tik kultūrinius Rytų ir Vakarų skirtumus, bet ir Šiaurės bei Pietų skirtumus, įvairių geografinių regionų skirtumus – sausų ir pelkėtų kraštų, miškų ir dykumų, to, kas aukštai ir žemai: kalnų trobelių ir požeminių olių, mažų bendruomenių specifiškumo ir visuotinio homogeniškumo.

Kvapų sugrįžimas

Kalbėdami apie nematomą erdvę, nematomą architektūrą, negalime nepaminėti inovatyvaus Anos Barbaros ir Anthony Perlisso projekto „Invisible Architecture: Experiencing Places through the Sense of Smell“ bei Talos Klinck kvapo architektūroje problematikos verbalizavimo. Tala teiraujasi, kaip kvepia poliruotas marmuras, plastikų dengtas medis, laminuotas plienas. Ji domisi, kaip dervos, tirpikliai, latekso dažų pigmentai, sintetiniai kilimai ir epoksidiniai klijai, skleidžiantys savitus kvapus, veikia mūsų erdvės suvokimą.

Mes gyvename tarsi posūkyje – kvapo ir uoslės sugrįžimo į kasdienybę akimirka – turime ruošti tam, kad visų žmogiškų pojūčių harmonija, kartu ir kvapai, vėl sugrįš ir taps aktyvi mūsų kasdienybės dalis.

Turime galimybę žengti žingsnį iš baltos blizgančių, nupoliruotų, šaltų paviršių „bekvapės“ erdvės ir padedami kvapų pamėginti kurti nematomą, trapią, dinamišką, nuolat kintančią gyvą erdvę, kuri diktuotų ar net primestų emocijas, sukeliančias prisiminimus, žadinančias džiaugsmą ir skausmą. Nes erdvė, kuri išsiskleidžia it mūsų pačių kūno ertmių atkartojimas, sudaro tinkamas sąlygas gyventi, ilsėtis, kurti, dirbti ir nekelti neurozių.

Stereotipu tapusi nuostata, kad erdvės kvapas gali nebent gydyti ar maskuoti kitus (nemalonus) kvapus, gali visiškai pasikeisti, suvokus, kad kvapas yra savarankiškas komponentas, dar daugiau – meno priemonė, leidžianti kurti, keisti, pripildyti, sklįsti netolygiai, vingiuotai, aukštyn ir žemyn, į kairę ir dešinę, visai patogiomis trajektorijomis...

Vaizdų ar garsų meną moka ir gali patirti dauguma, tačiau kvapo menas kol kas vis dar prieinamas mažai kam. Suvokti kvapo grožį taip pat reikia mokytis. Kvapo prigimtis nematoma, negirdima, tačiau erdvėje užuodžiama. Galima sakyti, kad kvapas – tai nematomą erdvę kurianti ir ją pripildanti subtili medžiaga, pažadinanti ir kitas jusles.

Šiais gana ambicingais principais – konceptualių nematomų erdvių modeliavimu, intymaus kvapų ir emocijų dialogo užmezgimu, nematerialios, itin efemeriškos ir kartu nevaldomos kvapo architektūros suvokimu – paremti „Kvapų namų“ kvapų kūrėjų darbai.

Šie namų kvapai buvo konstruojami kelerius metus. Jie kurį laiką sklinda trajektorijomis, leisdami juos priskirti konkrečioms „grupėms“.

„VALGOMASIS“ ORAS

„KITCH IN THE KITCHEN“

Džiugūs limonadiniai citrusai, sukurti iš baltųjų šilkmedinių michelijų žiedų, citrų ir citrinmirčių

„TERRAZA“

Imbieriniai greipfrutai, paskaninti laurais

ŠOKOLADAS

Tikras šokolado kvapas su kakava, vanile, truputėliu jazminų ir rožmedžių

ROŽĖ SU CUKRUM

Prabangus pobūvio kvapas, sukurtas iš rožių, bosvelijų, kanadinių cūgų abs.

„INTYMŪS DIALOGAI“

„SOFT“

Jautri, bendraujanti, atpalaiduojanti kompozicija – rožės, nerolis, vanilė

OT, PROVANSAS!

Kaitrus Viduržemio jūros aromatas – čiobreliai, gauruotieji švitrūnai, pipirai...

DITTA VON...

Postmodernistinis – svaigiąją kvapiųjų tongapupių ir puošniųjų ybiškių sąjungą įprasmina racionalūs apelsinai

„ORO TEKSTŪROS“

„DECOUPE“

Klasikinė kompozicija – tongapupės, rožės, nerolis

„CHROME & LEATHER“

Prabangus – oda, prieskoniai, gėlės – sukurtas iš indinių cinamonų, gardenijų ir vetiverijų

„ĮKVEPIAMI INTERJERAI“

„BRICOLAGE“

Žaismingas, artistišškai netvarkingas kvapas, sukurtas iš himalajinių kedrų, peletrūnų ir rozmarinų

„DESIGN ORIENTALIS“

Tikslus, baltas, švarus – sukurtas iš juodųjų pušų, balzaminių kėnių ir briedragių

„ECLECTICA“

Laisvo stiliaus kompozicija iš šilkmedinių michelijų abs., gardenijų kodistiliato, kvapiųjų kanarių et. aliejaus

„ART DÉCONSTRUCTION“

Kvapų art déco – meniškas opopanaksų, gauruotųjų švitrūnų ir kvapiųjų tongapupių derinys